

УДК 657

РИЗИК У ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

З ПРОБЛЕМ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ:

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, НЕВИРІШЕНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТЕТЯНА КОРОЛЮК,
канд. екон. наук, доцент
Тернопільського національного
технічного університету
імені Івана Пулюя

У статті досліджено та систематизовано вітчизняні дисертаційні роботи за спеціальністю 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» за ключовим словом «ризик» за роками та науковою новизною. З огляду на мету, об'єкти, предмет та наукову новизну досліджень узагальнено основні результати, отримані вітчизняними науковцями при написанні дисертаційних робіт. Виявлено невирішені питання та визначено напрями подальших досліджень.

Ключові слова: ризик, облік, інформація, господарська діяльність.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан підприємств постійно піддається внутрішнім і зовнішнім ризикам. Керівництво підприємства має враховувати та своєчасно реагувати на загрози і небезпеки, що можуть зумовити негативні наслідки для його діяльності. Основою для прийняття таких рішень є бухгалтерський облік. При цьому рішення керівників мають бути підкріплені теоретичними розробками з обґрунтуванням їх практичного застосування. Тому питання ризиків у діяльності підприємств останнім часом особливо зацікавили вітчизняних науковців, що зумовило достатню кількість захищених дисертаційних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню ризиків у бухгалтерському обліку, аналізі та аудиті присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Ю. Бакун, І. Вигівська, М. Гордієнко, О. Горошанська, Н. Гудзенко, Н. Дорош, С. Дячек, Б. Занько, Є. Калюга, І. Крупельницька, Г. Курило, С. Левицька, О. Левченко, С. Лозовицький, А. Максименко, О. Мінаков, Р. Овчарик, Л. Пилипенко, О. Пономаренко, Л. Примостка, К. Редько, Ю. Семениченко, Б. Сенів, О. Сидоренко, Г. Стадник, Д. Сушко, Л. Уніят, К. Швабій, Г. Яровенко. Автори порушують питання теоретичних, організаційних, методичних аспектів бухгалтерського обліку, аналізу й контролю господарських операцій підприємств в

умовах ризику. Тобто ризик вони розглядають лише як супроводжуючий елемент у діяльності підприємств. Сьогодні ризик не вивчають як об'єкт обліку, відсутнє облікове відображення ризику, водночас аналіз окремих видів ризику й аудиторський ризик висвітлено в дисертаційних роботах достатньо. Продовжуються напрацювання в цьому напрямі. Тому це питання залишається актуальним і потребує докладного вивчення та узагальнення.

Мега статті – дослідження, критичний аналіз, систематизація та виявлення рівня дисертаційних робіт з метою визначення перспективних напрямів наукових досліджень щодо ризику в системі бухгалтерського обліку підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як справедливо зазначає З. Гуцайлюк, питання ризику потрібно вивчати в двох напрямках, зокрема:

1. Бухгалтерський облік як інформаційна система, як база інформації для управління ризиками.
2. Ризики безпосередньо у системі бухгалтерського обліку в процесі формування інформаційних потоків [1].

На сьогодні перший напрям почали вивчати вітчизняні науковці, результати досліджень яких подані в дисертаційному дослідженні за спеціальністю

08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» І. Вигівської. В своїй праці автор поставила за мету науково обґрунтувати теоретико-методичні положення, а також розробити практичні рекомендації з удосконалення бухгалтерського обліку діяльності підприємств в умовах ризику для запобігання виникнення та впливу його негативних наслідків на фінансовий стан підприємства і створення інформаційного забезпечення процесу управління ризиками господарської діяльності. Наразі це єдина дисертація за такою спеціальністю, що присвячена проблемі бухгалтерського обліку діяльності підприємств в умовах ризику.

Для досягнення мети проведено систематизацію дисертаційних робіт, захищених на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)», за даними системи каталогів авторефератів і дисертацій Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – *НБУВ*) [2]. Об'єктом

дослідження є суцільна вибірка дисертаційних досліджень вітчизняних науковців за період з 1999 р. по 2011 р. за ключовим словом «ризик». Було встановлено, що протягом цих років захищено 29 дисертацій, із них 26 кандидатських та 3 докторські.

Аналіз цих робіт показав, що у 26 дисертаціях з 29 дисертацій як предмет та об'єкт ризик не визначено. Лише в трьох дисертаціях предметом дослідження були теорія, методика і практика аудиторського ризику; сукупність теоретичних та організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку діяльності підприємств в умовах ризику. Відповідно у одних і тих самих дисертаціях як об'єкти визначено аудиторські ризики та господарську діяльність підприємств в умовах ризику.

Водночас вивчення наукової новизни дисертацій за спеціальністю 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» засвідчило про наявність розробок теоретичного, організаційного та методичного характеру щодо ризику (таблиця).

Таблиця

НАУКОВА НОВИЗНА ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБІТ, ЗАХИЩЕНИХ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 08.00.09 (08.06.04) «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ (ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ)» ЗА КЛЮЧОВИМ СЛОВОМ «РИЗИК»

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
<i>1999 р.</i>		
<i>Горошанська О.</i> Облік і аналіз відтворення основних засобів підприємств харчування: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Горошанська Олена Олександрівна. – Харків, 1999	Розроблено методичні підходи до оцінки ефективності інвестицій у основні засоби і пов'язаних із ними ризиків	Запропоновано методику аналізу ризику інвестицій в основні засоби
<i>2000 р.</i>		
<i>Гордієнко М.</i> Аудит фінансових результатів сільськогосподарських підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Гордієнко Микола Іванович. – К., 2000	Розкрито поняття аудиторського ризику щодо аграрної сфери. Запропоновано детерміновану модель аудиторського ризику. Практичне її використання дасть змогу зробити попередню оцінку господарського суб'єкта, діяльність якого підлягає перевірці	Розраховано та апробовано детермінову модель аудиторського ризику, на основі якої встановлено взаємозалежність між його чинниками та сумами штрафних санкцій за порушення податкової дисципліни
<i>Левицька С.</i> Облік і аудит операцій в іноземній валюті: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Левицька Світлана Олексіївна. – Тернопіль, 2000	Запропоновано альтернативні варіанти впровадження до вітчизняної облікової практики операцій хеджування валютних ризиків	Узагальнено організацію та методологію обліку хеджування майбутнього валютного ризику
<i>2001 р.</i>		
<i>Швабій К.</i> Аналіз мультивалютного портфеля цінних паперів комерційного банку: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Швабій Костянтин Іванович. – К., 2001	Зазначено, що за умов поширення глобалізаційних процесів банки можуть підвищувати рентабельність інвестицій за рахунок розміщення коштів під забезпечення різних фінансових інструментів і гарантій, рівнів прибутковості та інвестиційного ризику. Доведено, що одиниця прибутковості мультивалютного портфеля цінних паперів менше обтяжена ризиком на відміну від звичайного портфеля фондових активів, а сукупний ризик мультивалютного портфеля краще піддається диверсифікації. Запропоновано метод визначення припустимих меж сукупного ризику портфеля цінних паперів	Розширено інструментарій економічного аналізу мультивалютного портфеля цінних паперів, зокрема, розроблено метод визначення припустимих меж ризику портфельних інвестицій, обґрунтовано необхідність використання факторного аналізу (метод головних компонент) для розподілу сукупного ризику портфеля на систематичну і несистематичну складові

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
<p>Занько Б. Облік, аналіз та аудит товарних запасів на підприємствах торгівлі: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Занько Борис Михайлович. – К., 2001</p>	<p>Запропоновано низку пропозицій, спрямованих на вдосконалення методики аудиту товарних запасів (у частині оцінки ризиків і застосування аудиторських процедур, планування та документування аудиту)</p>	<p>Удосконалено методику аудиту товарних запасів</p>
<i>2002 р.</i>		
<p>Примостка Л. Аналіз банківської діяльності: теорія і практика: дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Примостка Людмила Олександрівна. – К., 2002</p>	<p>Обґрунтовано концептуальні засади аналізу банківської діяльності, що ґрунтуються на принципі оптимізації співвідношення прибутковості та ризиків. Здійснено дослідження хеджування фінансових ризиків та розглянуто методично-аналітичне забезпечення операцій хеджування у комерційних банках. Досліджено базовий принцип оцінки управлінських рішень у координатах прибуток – ризик. Наведено схему геп-аналізу, що включає систему показників відсоткового ризику, методи їх обчислення, методику прогнозного аналізу впливу зміни ринкових ставок на маржу банку</p>	<p>Подано нове обґрунтування концептуальних засад аналізу банківської діяльності, засноване на принципі оптимізації співвідношення прибутковості та ризиків. Розроблено аналітичне забезпечення процесу хеджування ризиків у банках. Дістали подальшого розвитку теоретичні засади аналізу економічних ризиків: виявлено особливості ризику як об'єкта аналізу та бухгалтерського обліку; розроблено класифікацію банківських ризиків; систематизовано показники і методи оцінки фінансових ризиків та проаналізовано можливості застосування цих підходів у вітчизняній практиці; вперше запропоновано ризик окремої кредитної операції та ризик кредитного портфеля банку розглядати як окремі об'єкти аналітичного дослідження з огляду на те, що до них застосовуються різні методи аналізу та управління. Запропоновано комплексне аналітичне забезпечення процесу управління фінансовою діяльністю банку, яке дає змогу реалізувати базовий принцип оцінювання управлінських рішень у координатах «прибуток – ризик» у стратегічному та оперативному управлінні банком. Удосконалено методологічні засади аналізу кредитного портфеля банку з позицій оптимізації співвідношення доходів і ризиків</p>
<p>Овчарик Р. Аудиторський ризик в АПК: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Овчарик Роман Юрійович. – К., 2002</p>	<p>Уточнено теоретичну суть аудиторського ризику, його зміст, об'єкти та суб'єкти. Вперше запропоновано методику визначення кількісного впливу властивого ризику на основі кореляційного аналізу, що дає можливість концентрувати увагу на суттєві зони ризику під час планування аудиту. Удосконалено методику визначення вартості аудиторських послуг з урахуванням рівня аудиторського ризику, що забезпечує об'єктивне формування вартості даних послуг. Наведено методику визначення суттєвих зон ризику у разі проведення аудиту з використанням методів економічного аналізу. Запропоновано ввести в Національний норматив аудиту № 12 новий параграф, суть якого полягає у методиці проведення паспортизації підприємств, що підлягають зовнішньому аудиту. Це забезпечить аудитора інформацією про рівень аудиторського ризику та його складових під час попереднього аудиту та дасть змогу знизити рівень невиявлення помилок у разі проведення аудиту. Визначено шляхи зниження аудиторського ризику та його компонентів на сільськогосподарських підприємствах Тернопільщини</p>	<p>Уточнено теоретичну сутність аудиторського ризику, його зміст, об'єкти та суб'єкти. Вперше запропоновано методику визначення кількісного впливу властивого ризику, ризику контролю та ризику невиявлення помилок на загальний рівень аудиторського ризику на основі кореляційного аналізу. Розроблено методику визначення суттєвих зон ризику при проведенні аудиту з використанням методів економічного аналізу. Обґрунтовано шляхи зниження аудиторського ризику та його компонентів у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області</p>

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
<i>Редько К.</i> Методичні аспекти аудиту фінансової звітності акціонерних товариств: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Редько Катерина Олександрівна. – К., 2002	Удосконалено методику оцінки компонентів аудиторського ризику на основі формалізації основних критеріїв такої оцінки з урахуванням особливостей економіки України та умов функціонування суб'єктів аудиту. Наведено алгоритмізацію аналітичних процедур, які застосовують в аудиті фінансової звітності, що дає змогу знизити аудиторський ризик	Удосконалено та доповнено методику оцінки компонентів аудиторського ризику на основі формалізації основних критеріїв такої оцінки з урахуванням особливостей економіки України і умов функціонування суб'єктів аудиту
<i>Максименко А.</i> Облік і аналіз валютних операцій в комерційних банках: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Максименко Анна Вікторівна. – К., 2002	Наведено методику аналізу валютного ризику	Запропоновано комплексну методику аналізу валютної позиції банку на основі структурно-логічної моделі багаторівневого аналізу, що уможлиблює інтегроване управління валютним ризиком банку
<i>Бакун Ю.</i> Облік, аналіз та аудит запасів на підприємствах торгівлі: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Бакун Юлія Валеріївна. – К., 2002	Висвітлено питання аудиту запасів, а саме методику визначення рівнів ризику невідповідності системи внутрішнього контролю під час зовнішнього аудиту запасів і властивого ризику стосовно операцій із запасами та відображення їх у фінансовій звітності на підприємствах торгівлі	Дістали подальшого розвитку питання аудиту запасів, а саме методики визначення: рівня ризику невідповідності системи внутрішнього контролю під час зовнішнього аудиту запасів; рівня властивого ризику стосовно операцій із запасами та відображення їх у фінансовій звітності на підприємствах торгівлі
<i>Калюга Є.</i> Реформування економічного контролю в Україні (теорія і практика): дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Калюга Євгенія Василівна. – К., 2002	Розроблено методику оцінки помилок і ризику економічного контролю та особливості його впровадження у комп'ютерному середовищі	Обґрунтовано застосування контролюючими органами під час проведення будь-якої форми контролю оцінювання ризику помилок
<i>2003 р.</i>		
<i>Семениченко Ю.</i> Аналіз ефективності кредитних операцій банку: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Семениченко Юлія Костянтинівна. – К., 2003	Обґрунтовано можливість застосування в аналізі діяльності вітчизняних банків окремих модифікованих показників зарубіжних методик аналізу (мінімальної та валової маржі, що скоригована на кредитний ризик). На основі результатів дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду розроблено методику комплексного аналізу, яка включає аналіз впливу ризиків на дохідність даних операцій	Узагальнено та систематизовано методики аналізу дохідності та прибутковості кредитних операцій комерційних банків у зарубіжних країнах та обґрунтовано можливість їх застосування в діяльності вітчизняних банків, зокрема аналізу окремих коефіцієнтів (мінімальної маржі, валової маржі, що скоригована на кредитний ризик)
<i>Левченко О.</i> Методика аналізу кредитного портфеля комерційного банку: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Левченко Олександра Мартинівна. – К., 2003	Запропоновано коефіцієнти: актуальної частки строкового ризику та втрат, для оперативного аналізу строкового ризику та втраченої можливості банку за кредитним портфелем. Доповнено та уточнено класифікацію елементів організації та управління кредитним портфелем, критерії допустимих меж втрат за кредитними операціями з урахуванням ризиків	Запропоновано коефіцієнти: актуальної частки строкового ризику та втрат для оперативного аналізу строкового ризику та втраченої можливості банку за кредитним портфелем. Доповнено та уточнено класифікацію елементів організації та управління кредитним портфелем, критерії допустимих меж втрат за кредитними операціями з урахуванням ризиків
<i>2004 р.</i>		
<i>Сенів Б.</i> Аналіз ефективності інвестицій в реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Сенів Богдан Григорович. – Тернопіль, 2004	Розроблено методику проектного аналізу інвестицій у реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств з урахуванням фактора ризику	Розроблено методику проектного аналізу інвестицій у реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств, що враховує фактор ризику
<i>Лозовицький С.</i> Методичні і організаційні аспекти обліку й аудиту холдингових компаній: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Лозовицький Сергій Павлович. – К., 2004	Розроблено модель аудиторського ризику для холдингових компаній	Запропоновано нову модель визначення ризику для аудиторського контролю холдингової компанії

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
<i>Дорош Н.</i> Методологічні та організаційні аспекти аудиту: дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Дорош Ніна Іванівна. – К., 2004	Розглянуто теоретичні засади та практичні проблеми оцінювання ризику неефективності системи внутрішнього контролю	Здійснено комплексне дослідження проблем оцінювання ризику неефективності системи внутрішнього контролю; побудовано структурно-логічну модель оцінювання ризику; систематизовано методичні прийоми досягнення розуміння системи та перевірки і підтвердження нижчого рівня ризику контролю. Розроблено новий підхід до визначення характеру, часу та обсягу незалежних аудиторських процедур по суті як функції суттєвості та аудиторського ризику. Систематизовано та адаптовано інструментарій вибіркового дослідження щодо оцінювання ризику системи внутрішнього контролю
<i>Курило Г.</i> Облік та аудит фінансових результатів діяльності промислових підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Курило Ганна Михайлівна. – К., 2004	Розроблено пропозиції щодо вдосконалення національних нормативів аудиту з метою зменшення аудиторського ризику	Удосконалено зміст таких міжнародних стандартів аудиту (враховуючи те, що з 1 січня 2004 р. їх застосовують в Україні замість національних нормативів України) “Планування аудиту”, “Суттєвість в аудиті”, “Оцінка системи внутрішнього контролю підприємства та оцінка ризику”, “Аналітичні процедури” з метою зменшення аудиторського ризику
2005 р.		
<i>Уніят Л.</i> Організація та методика аналізу ефективності інвестицій на підприємствах молочної промисловості України: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Уніят Людмила Миколаївна. – Тернопіль, 2005	Доповнено імітаційну модель проведення оцінки ризику інвестування виробництва масла, сухого знежиреного молока, морозива. Обґрунтовано механізм нейтралізації ризиків аналізованих проєктів	Запропоновано порядок проведення аналізу ефективності інвестицій, який передбачає оцінку ефективності інвестицій з врахуванням чинників ризику, відбір проєктів і мінімізацію ризику. Обґрунтовано методичні підходи до проведення аналізу ефективності інвестицій для підприємств молочної промисловості, зокрема надано перевагу конкретним методам аналізу ризиків. Авторський підхід дає змогу: застосовувати імітаційне моделювання при аналізі ризиків; прогнозувати ризик за допомогою регресійного аналізу; отримати достатню інформаційно-аналітичну базу для прийняття рішень щодо пріоритетів інвестиційних проєктів за критеріями ефективності та ризику. Розроблено модель прогнозування ризику інвестиційних проєктів у молочної промисловості на основі дослідження причинно-наслідкових зв'язків його рівня під впливом факторів формування, що забезпечить достовірність визначення можливого впливу ризику на ефективність інвестиційних проєктів. Внесено корективи до імітаційної моделі оцінки ризику, включаючи податок на додану вартість і амортизаційні відрахування, розраховані відповідно до податкового законодавства при обчисленні прибутку від реалізації проєкту. Запропоновано механізм нейтралізації ризиків інвестиційних проєктів для молочної промисловості, суть якого полягає у розробці комплексу конкретних заходів, спрямованих на зниження ризиків, пов'язаних із недостатнім попитом на продукцію, зменшенням рівня реалізаційних цін, зростанням собівартості, надмірного підвищення дисконтної ставки
2006 р.		
<i>Гудзенко Н.</i> Облік і контроль збуту в операційній діяльності сільськогосподарських підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Гудзенко Наталія Миколаївна. – К., 2006	Досліджено можливість зменшення та попередження ризиків, пов'язаних зі збутом товарної сільськогосподарської продукції, шляхом використання системи внутрішнього контролю	У науковій новизні не виділено розробок
2007 р.		
<i>Пономаренко О.</i> Аудиторська діяльність в аграрному секторі АПК: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Пономаренко Оксана Григорівна. – К., 2007	Розроблено нові підходи щодо класифікації ризиків аудиторської діяльності	Удосконалено класифікацію ризиків аудиторської діяльності, виявлено нові групи аудиторських ризиків у середовищі електронної обробки облікових даних, що обумовило потребу в розширенні мультиплікативної моделі оцінки аудиторського ризику
<i>Крупельницька І.</i> Методичні аспекти управлінського обліку і внутрішнього аудиту науково-дослідних та конструкторських робіт: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Крупельницька Ірина Геннадіївна. – К., 2007	Розроблено програму аудиту ризиків для всіх етапів розробок, яка за формою та змістом відповідає міжнародним стандартам аудиту та забезпечує мінімізацію економічних і технічних ризиків	Уперше одержано організаційну концепцію аудиту ризиків на всіх типових етапах виконання науково-дослідних і конструкторських робіт, втілення якої в запропонованій програмі внутрішнього аудиту забезпечує мінімізацію економічних і технічних ризиків у процесі науково-технічних розробок

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
<i>2008 р.</i>		
<p><i>Сушко Д.</i> Аудит бухгалтерського балансу: теорія і методика: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Сушко Дмитро Сергійович. – К., 2008</p>	<p>Запропоновано та впроваджено у діяльність аудиторських фірм методику аудиту балансу з метою підтвердження показників балансу аудитором з мінімальним впливом аудиторського ризику</p>	<p>Уперше розроблено класифікатор типових порушень у бухгалтерському обліку діяльності підприємств, що забезпечує зосередження уваги аудиторів на об'єктах, яким властивий підвищений ризик допущення помилок. Розроблено алгоритмічні моделі аудиту балансу, які описують послідовність аудиторських процедур. Їх використання знижує ризик підготовки неадекватного аудиторського висновку</p>
<p><i>Дячек С.</i> Відображення в бухгалтерському обліку та аналізі резервів монокооперативних підприємств АПК: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Дячек Світлана Михайлівна. – К., 2008</p>	<p>Досліджено резерви як об'єкт обліку. Удосконалено їх класифікацію та виділено резерви, що створюються з метою страхування господарських ризиків та забезпечення аналітичності інформації для керівництва підприємства</p>	<p>Уперше доведено доцільність використання у бухгалтерському обліку поняття процесу резервування (як двоякого процесу: з одного боку, вимірювання, оцінка та контроль ризиків підприємства. Запропоновано для використання поняття "фінансові резерви" (відокремлена частина активів, яка концентрується у фондах і призначена для покриття непередбачуваних витрат та страхування ризиків) замість терміну "резервна система". Обґрунтовано недоцільність формування резервів під знецінення вкладень у цінні папери, оскільки норма прибутку по вкладах підприємства в цінні папери враховує ризик зниження ціни під впливом факторів як зовнішнього середовища, так і зміни внутрішніх умов функціонування підприємства, що призводить до подвійного страхування одних і тих самих ризиків, а також до заниження розміру фінансових результатів підприємства. Набула подальшого розвитку методика аналізу та оцінки фінансового стану підприємств з урахуванням резервів (сукупність розроблених коефіцієнтів дає змогу ідентифікувати область ризику та фінансової стійкості підприємства)</p>
<p><i>Яровенко Г.</i> Організація внутрішнього контролю в системі управління фінансовими потоками підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Яровенко Ганна Миколаївна. – К., 2008</p>	<p>Запропоновано науково-методичний підхід до організації контролю фінансових потоків, який передбачає використання ризиків</p>	<p>Удосконалено науково-методичний підхід до організації контролю фінансових потоків підприємств шляхом розробки карти ризиків, що забезпечує вироблення заходів контролю для відповідної інформаційної сукупності, визначеної виходячи з груп ризиків</p>
<i>2009 р.</i>		
<p><i>Мінаков О.</i> Облік і аналіз в управлінні інноваційною діяльністю підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Мінаков Олександр Володимирович. – К., 2009</p>	<p>Розроблено класифікаційну схему інформаційного забезпечення управління ризиками, а також аналітичний інструментарій для вибору оптимальних варіантів інноваційних процесів з метою зменшення ризику прийняття помилкових управлінських рішень</p>	<p>Розроблено аналітичний інструментарій для оцінки ефективності інноваційних проектів на основі використання портфельного підходу, який на відміну від традиційних методів, що ґрунтуються на співвідношенні "витрати – доходи", додатково забезпечить оптимальне співвідношення "витрати – доходи – ризик". Удосконалено класифікацію ризиків за ознаками впливу внутрішніх і зовнішніх факторів для розробки методів управління ризиками проектів, що дає можливість підприємству самостійно сформувати пакет методів управління ризиками залежно від стадії проекту, характеристик ризику, вартості методу, стратегії та забезпечення коштами</p>
<p><i>Стадник Г.</i> Облік та контроль банківських операцій в іноземній валюті: дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / Стадник Галина Петрівна. – К., 2009</p>	<p>Розроблено класифікацію ризиків банківської діяльності, які забезпечують належне формування інформаційних ресурсів та ефективність процесу управління банком</p>	<p>Удосконалено класифікаційні ознаки ризиків банків при здійсненні операцій в іноземній валюті шляхом виділення груп ризиків, які підпадають під кількісну оцінку (операційно-технологічний, ринковий, валютний) та не підлягають кількісній оцінці. Розширена класифікація груп ризиків із деталізацією їх видів за кожною групою дасть змогу проводити детальний аналіз ризиків банківської діяльності за операціями в іноземній валюті і на цій основі вчасно коригувати управлінські рішення з метою послаблення їх негативного впливу на прибутковість операцій</p>

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
<p>Пилипенко Л. Ризики аудиторської діяльності: методика виявлення й оцінювання: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Пилипенко Любомир Миколайович. – К., 2009</p>	<p>Розроблено й обґрунтовано теоретичні та прикладні рекомендації щодо виявлення й оцінювання ризиків аудиторської діяльності. Досліджено суть ризиків даної діяльності, проведено їх класифікацію. Обґрунтовано суть поняття «професійні ризики аудитора», описано ризики бізнесу аудитора (аудиторської фірми). Вивчено джерела виникнення та фактори впливу на ризики аудиторської діяльності, проведено їх класифікацію. Вдосконалено механізм ідентифікації ризиків даної діяльності. Запропоновано використовувати методику нечіткої логіки для оцінювання таких ризиків і розроблено відповідну модель оцінювання аудиторського ризику. Визначено суб'єкт й об'єкти управління ризиками аудиторської діяльності. Науково обґрунтовано тип організаційної структури аудиторської фірми та місце в ній служби управління ризиками. Визначено структуру служби управління ризиками та розроблено методику оцінювання результатів її діяльності</p>	<p>Уперше:</p> <ul style="list-style-type: none"> • науково обґрунтовано використання методичного інструментарію нечіткої логіки для оцінювання ризиків аудиторської діяльності та розроблено відповідну модель оцінювання аудиторського ризику; це дає змогу враховувати якісні фактори, що впливають на ризики аудиторської діяльності та непевненість аудитора в оцінюванні цих факторів; • обґрунтовано необхідність створення служби управління ризиками аудиторської фірми та визначено типи її організаційної структури залежно від величини фірми, асортименту надаваних нею послуг та наявності територіально відокремлених підрозділів; • з метою оцінювання результатів діяльності служби управління ризиками аудиторської фірми розроблено показники результативної та затратної ефективності. <p>Удосконалено:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікацію професійних ризиків аудитора, що дало змогу виявити нові види ризиків, а саме: ризик огляду, консультаційний ризик, обліковий ризик і експертний ризик; • класифікацію ризиків бізнесу аудитора (аудиторської фірми) шляхом виділення додаткових видів ризиків, а саме: ризику втрати незалежності, ризику недобросовісної конкуренції, ризику нестабільності законодавства у сфері аудиторської діяльності та ризику конфліктних відносин з державними органами влади; • механізм ідентифікації ризиків аудиторської діяльності, який передбачає визначення конкретних методів виявлення та розпізнавання ризиків залежно від виду ризику та завдання ідентифікації. <p>Дістали подальшого розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікація факторів впливу на ризики аудиторської діяльності, що дає змогу об'єктивно виконати оцінювання вперше запропонованих професійних ризиків і ризиків бізнесу аудиторської фірми; • науково-прикладний підхід до управління ризиками аудиторської діяльності, що дає змогу визначити суб'єкти й об'єкти управління ризиками, а також вибрати конкретні методики управління ними
2010 р.		
<p>Вигівська І. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Вигівська Ірина Миколаївна. – Житомир, 2010</p>	<p>Обґрунтовано теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації з удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку діяльності підприємств за умов ризику, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків ризиків та ефективне управління діяльністю суб'єкта господарювання. Визначено складові ризику, зокрема подія, стан, умова невизначеності. Обґрунтовано ризики як вид господарської діяльності підприємства, представлені ризик-причиною (ймовірні наслідки) та ризик-наслідком (реальні наслідки). Описано класифікацію ризиків на макрорівні відповідно до видів діяльності суб'єкта господарювання. Наведено вимоги до змісту інформації про ймовірні наслідки ризиків діяльності у бухгалтерській звітності. Визначено елементи організації бухгалтерського обліку в регулюванні ступеня професійного ризику бухгалтера та організаційно-методичні</p>	<p>Уперше:</p> <ul style="list-style-type: none"> • теоретично обґрунтовано трактування фактів господарської діяльності як об'єкта бухгалтерського обліку через складові ризику (подія, стан, умова невизначеності), виявлено види фактів: ризик-причина (умовні активи, умовні зобов'язання), ризик-наслідок (активи, дебіторська заборгованість, резервний та додатковий капітал, резерви, зобов'язання, доходи, витрати, фінансові результати). <p>Удосконалено:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікацію ризиків діяльності підприємств для цілей бухгалтерського обліку (відносно суб'єкта господарювання, за сферами виникнення, характером і видами діяльності), застосування якої дає змогу визначити вплив наслідків ризику на результати діяльності підприємства та порядок їх відображення в бухгалтерському обліку; • організаційно-методичні підходи до оцінки ймовірних наслідків ризику (визначено шкалу їх оцінки для визнання в обліку), що дозволило розробити методику облікового відображення господарських операцій, які здійснюються в умовах ризику, відповідно до методів управління ризиками діяльності; • вимоги до змісту інформації про ймовірні наслідки ризиків діяльності у звітності: внутрішній (Звіт про умовні фінансові результати, Прогноз наслідків діяльності в умовах ризику) та зовнішній (фінансовий) звітності, що дає змогу задовольнити

Автор, назва, науковий ступінь	Анотація	Наукова новизна
	положення внутрішнього бухгалтерського контролю господарської діяльності за умов ризику	інформаційні потреби користувачів для управління ризиками; • елементи організації бухгалтерського обліку в частині регулювання ступеня професійного ризику бухгалтера шляхом визначення порядку підбору облікового персоналу, страхування таких ризиків, закріплення професійної відповідальності у договорі, що дає можливість мінімізувати вплив наслідків ризику на достовірність бухгалтерської звітності та на результати діяльності суб'єкта господарювання. Набули подальшого розвитку: • тлумачення поняття “ризик” для цілей бухгалтерського обліку як усвідомленої ймовірності виникнення негативних або позитивних наслідків діяльності, здійсненої в умовах впливу та змін зовнішніх і внутрішніх факторів господарювання та в результаті реалізації обраних управлінських рішень, які впливають на фінансовий стан підприємства, що дає змогу забезпечити єдиний підхід до облікового відображення діяльності підприємств в умовах ризику; • трактування поняття “професійний ризик бухгалтера” (дії або бездіяльність працівників бухгалтерської служби, які провокують можливу небезпеку викривлення бухгалтерської інформації, викликану безгосподарністю та марнотратством, фальсифікацією звітності), що дало можливість визначити причини виникнення професійних ризиків облікового персоналу (методичні та технічні помилки, порушення) й передбачити заходи з їх усунення та мінімізації; • елементи організації бухгалтерського контролю діяльності підприємств в умовах ризику (визначено мету, завдання, об'єкти, етапи контролю, робочі документи), що забезпечує формування достовірної бухгалтерської інформації та підвищення ефективності системи управління господарськими ризиками
<i>2011 р.</i>		
Сидоренко О. Бухгалтерський облік формування та розміщення страхових резервів: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Сидоренко Олександр Олександрович. – К., 2011	Запропоновано формувати резерв відкладених зароблених страхових платежів зі страхування фінансових ризиків	Уперше розроблено порядок формування резерву відкладених страхових платежів при страхуванні фінансових ризиків і кредитів, що забезпечить достовірне відображення у фінансовій звітності обсягу зобов'язань й фінансових результатів страхувика та підвищить його платоспроможність

Ураховуючи мету, об'єкти, предмет та наведену наукову новизну досліджень, зазначимо **основні результати, отримані вітчизняними науковцями при написанні дисертаційних робіт** за спеціальністю 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)»:

1. Теоретичного характеру:

- розраховано й апробовано детермінову модель аудиторського ризику (М. Гордієнко);
- запропоновано альтернативні варіанти впровадження до вітчизняної облікової практики операцій хеджування валютних ризиків (С. Левицька);
- розроблено класифікацію банківських ризиків (Л. Примостка);
- запропоновано нову модель визначення ризику для аудиторського контролю холдингової компанії (С. Лозовицький);
- побудовано структурно-логічну модель оцінювання ризику (Н. Дорош);
- удосконалено зміст міжнародних стандартів аудиту з метою зменшення аудиторського ризику (Г. Курило);
- розроблено модель прогнозування ризику інвестиційних проектів у молочній промисловості на ос-

нові дослідження причинно-наслідкових зв'язків його рівня під впливом факторів формування, що забезпечить достовірність визначення можливого впливу ризику на ефективність інвестиційних проектів (Л. Уніят);

- удосконалено класифікацію ризиків аудиторської діяльності (О. Пономаренко);
- удосконалено класифікацію ризиків за ознаками впливу внутрішніх і зовнішніх факторів для розробки методів управління ризиками проектів (О. Мінаков);
- удосконалено класифікаційні ознаки ризиків банків при здійсненні операцій в іноземній валюті (Г. Стадник);
- удосконалено класифікацію професійних ризиків аудитора та бізнесу аудитора (Л. Пилипенко);
- удосконалено класифікацію ризиків діяльності підприємств для цілей бухгалтерського обліку (І. Вигівська);
- удосконалено вимоги до змісту інформації про ймовірні наслідки ризиків діяльності у звітності: внутрішній (звіт про умовні фінансові результати, прогноз наслідків діяльності в умовах ризику) та зовнішній (фінансовій), що дає змогу задовольнити ін-

формаційні потреби користувачів для управління ризиками (І. Вигівська);

- набуло подальшого розвитку тлумачення поняття “ризик” для цілей бухгалтерського обліку як усвідомленої ймовірності виникнення негативних або позитивних наслідків діяльності, здійсненої в умовах впливу та змін зовнішніх і внутрішніх факторів господарювання та в результаті реалізації обраних управлінських рішень, які впливають на фінансовий стан підприємства, що дає можливість забезпечити єдиний підхід до облікового відображення діяльності підприємств в умовах ризику (І. Вигівська);

2. Організаційного характеру:

- запропоновано комплексне аналітичне забезпечення процесу управління фінансовою діяльністю банку, яке дає змогу реалізувати базовий принцип оцінювання управлінських рішень у координатах «прибуток – ризик» у стратегічному та оперативному управлінні банком (Л. Примостка);

- систематизовано та адаптовано інструментарій вибіркового дослідження щодо оцінювання ризику системи внутрішнього контролю та перевірки господарських операцій і сальдо за рахунками (Н. Дорош);

- запропоновано механізм нейтралізації ризиків інвестиційних проектів для молочної промисловості, суть якого полягає у розробці комплексу конкретних заходів, спрямованих на зниження ризиків, пов'язаних із недостатнім попитом на продукцію, зменшенням рівня реалізаційних цін, зростанням собівартості, надмірного підвищенням дисконтної ставки (Л. Уніят);

- науково обґрунтовано використання методичного інструментарію нечіткої логіки для оцінювання ризиків аудиторської діяльності та розроблено відповідну модель оцінювання аудиторського ризику (Л. Пилипенко);

- обґрунтовано необхідність створення служби управління ризиками аудиторської фірми та визначено типи її організаційної структури (Л. Пилипенко);

- удосконалено механізм ідентифікації ризиків аудиторської діяльності, який передбачає визначення конкретних методів виявлення та розпізнавання ризиків залежно від виду ризику та завдання ідентифікації (Л. Пилипенко);

- удосконалено організаційно-методичні підходи до оцінки ймовірних наслідків ризику (визначено шкалу їх оцінки для визнання в обліку), що дало змогу розробити методику облікового відображення господарських операцій, які здійснюються в умовах ризику, відповідно до методів управління ризиками діяльності (І. Вигівська);

- удосконалено елементи організації бухгалтер-

ського обліку в частині регулювання ступеня професійного ризику бухгалтера шляхом визначення порядку підбору облікового персоналу, страхування таких ризиків, закріплення професійної відповідальності у договорі, що дає можливість мінімізувати вплив наслідків ризику на достовірність бухгалтерської звітності та на результати діяльності суб'єкта господарювання (І. Вигівська);

- уперше розроблено порядок формування резерву відкладених страхових платежів при страхуванні фінансових ризиків і кредитів (О. Сидоренко);

3. Методичного характеру:

- запропоновано методику аналізу ризику інвестицій в основні засоби (О. Горошанська);

- розроблено метод визначення припустимих меж ризику портфельних інвестицій (К. Швабій);

- подано низку пропозицій, спрямованих на вдосконалення методики аудиту товарних запасів (у частині оцінки ризиків і застосування аудиторських процедур, планування та документування аудиту) (Б. Занько);

- уперше запропоновано методику визначення кількісного впливу властивого ризику, ризику контролю та ризику невиявлення помилок на загальний рівень аудиторського ризику на основі кореляційного аналізу (р. Овчарик);

- обґрунтовано методику визначення суттєвих зон ризику при проведенні аудиту з використанням методів економічного аналізу (р. Овчарик);

- удосконалено та доповнено методику оцінки компонентів аудиторського ризику на основі формалізації основних критеріїв такої оцінки з урахуванням особливостей економіки України і умов функціонування суб'єктів аудиту (К. Редько);

- запропоновано комплексну методику аналізу валютної позиції банку на основі структурно-логічної моделі багаторівневого аналізу, що уможливило інтегроване управління валютним ризиком банку (А. Максименко);

- розроблено методику оцінки помилок і ризику економічного контролю та розкрито особливості його впровадження в комп'ютерному середовищі (Є. Калюга);

- розроблено методику комплексного аналізу, яка включає аналіз дохідності кредитних операцій, впливу ризиків на доходність даних операцій, фінансових коефіцієнтів ефективності діяльності та прогностичний аналіз фінансових результатів від кредитної діяльності (Ю. Семениченко);

- розроблено методику проектного аналізу інвестицій у реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств, що враховує фактор ризику (Б. Сенів).

Основні результати теоретичного характеру містять розробки щодо аудиторського ризику, банківських ризиків, інвестиційних ризиків, валютних ризиків, вимог до змісту інформації про ймовірні наслідки ризиків діяльності у звітності.

Організаційні підходи до ризику присвячені дослідженню механізму ідентифікації ризиків аудиторської діяльності, створенню служби управління ризиками аудиторської фірми, механізму нейтралізації ризиків інвестиційних проектів, комплексному ана-

літичному забезпеченню процесу управління фінансовою діяльністю банку з врахуванням ризику, організаційно-методичних підходів до оцінки ймовірних наслідків ризику.

Дослідження методичного характеру представлені розробками в галузі аналізу та аудиту, зокрема методики аналізу ризику інвестицій, методики аудиту товарних запасів, методики визначення кількісного впливу складових аудиторського ризику на його загальний рівень, методики аналізу валютної позиції банку тощо.

ВИСНОВКИ

Дисертації за спеціальністю 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» присвячені в основному аналізу господарських операцій (інвестицій, доходності тощо) із врахуванням ризику і вивченню аудиторського ризику, оскільки в них ризик досліджується як об'єкт аудиту та аналізу. Вітчизняні науковці не розглядають ризик як облікову категорію, хоча бухгалтерський облік є інформаційною базою і для аналізу, і для аудиту. В дисертаціях ризик в основному вивчають як фактор/умову, що супроводжує діяльність підприємства, організації, установи.

Проведений аналіз дисертаційних досліджень за спеціальністю 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» дав змогу виділити такі проблемні питання облікового характеру, що залишаються невирішеними:

- 1) зміст поняття «ризик» як об'єкта обліку;
- 2) класифікація ризиків у сфері бухгалтерського обліку, що є інформаційною основою для інших наук;
- 3) облікове відображення причин та наслідків ризиків у діяльності підприємств (у системі рахунків та фінансової звітності).

Наведені питання мають актуальний характер та є темою для подальших досліджень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Гуцайлюк З.В.** Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / З.В. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 7. – С. 8–13.

2. **Результат** пошуку в фонді електронних докумен-

тів [Електронний ресурс] Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/\[in=_scripts/e.p.in\]](http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/[in=_scripts/e.p.in])

В статье исследованы и систематизированы отечественные диссертационные работы по специальности 08.00.09 (08.06.04) «Бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности)» в соответствии с ключевым словом «риск» по годам и научной новизной. С учетом цели, объектов, предмета и научной новизны исследований обобщены основные результаты, полученные отечественными учеными при написании диссертационных работ. Выявлены нерешенные вопросы и определены направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: *риск, учет, информация, хозяйственная деятельность.*

The article examines systematically and domestic dissertations, specialty 08.00.09 (06.08.04) «Accounting, analysis and audit (by economic activity)» for «risk» for years and scientific novelty. Given the purpose, objects, object and scientific novelty of research, summarized the main results obtained by domestic scientists when writing dissertations. Discovered unresolved issues and directions of further research.

Keywords: *risk, accounting, information, economic activity.*